

KĀ EIROPAS ZAĻAJĀ KURSĀ PAREDZĒTO PĀRKĀRTOŠANOS UZ ILGTSPĒJU ATBALSTĪT AR KOHĒZIJAS POLITIKU

Metodisks līdzeklis nacionālā un reģionālā līmeņa
lēmumu pieņēmējiem

Manuskripts pabeigts 2020 gada novembrī.

Komisija nav atbildīga par jebkādām šīs publikācijas atkalizmantošanas sekām.

Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2021

© Eiropas Savienība, 2021

Eiropas Komisijas dokumentu atkalizmantošanas politiku īsteno, pamatojoties uz Komisijas Lēmumu 2011/833/ES (2011. gada 12. decembris) par Komisijas dokumentu atkalizmantošanu (OV L 330, 14.12.2011., 39. lpp.).

Ja vien nav norādīts citādi, šo dokumentu atkalizmantojot atļauts ar *Creative Commons Attribution 4.0 International* (CC-BY 4.0) licenci (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Tas nozīmē, ka ir atļauta atkalizmantošana ar pienācīgu atsaukšanos uz dokumentu un norādēm uz grozījumiem.

Tādu elementu izmantošanai vai reproducēšanai, kuri nepieder Eiropas Savienībai, var būt jāsaņem atļauja tieši no attiecīgajiem tiesību turētājiem.

Print ISBN 978-92-76-30186-8 doi:10.2776/325349 KN-01-20-720-LV-C
PDF ISBN 978-92-76-30175-2 doi:10.2776/815420 KN-01-20-720-LV-N

Saturs

1.	Par šo metodisko līdzekli.....	2
2.	Pārkārtošanās uz ilgtspēju, reģionālā politika un kohēzijas politika.....	3
3.	Ilgspējīgas nākotnes redzējuma izstrāde.....	5
4.	Pārkārtošanās pārvaldība.....	7
5.	Atbalsts inovācijai.....	10
6.	Atbalsts ieviešanai un pakāpeniskai atcelšanai	13
7.	Taisnīgas pārkārtošanās atbalstīšana	14
8.	Teritoriālās pieejas	16
9.	Ilgspējas integrēšana programmās un projektos.....	18
10.	Rezumējot: dažādām izejas pozīcijām pielāgota transformatīva programma.....	20

1. Par šo metodisko līdzekli

Eiropas zaļais kurss ⁽¹⁾ ir ES stratēģija, kas orientēta uz ekonomikas un sabiedrības veidošanu tā, lai tās būtu savienojamas ar veselīgu planētu. Stratēģija atbalsta rīcībpolitisko pieeju, kas vērsta uz klimatneitralitātes un aprites ekonomikas mērķiem. Tas būtībā attiecas uz *pārkārtošanos uz ilgtspēju*, kas interpretējama kā sociālo sistēmu ilgtermiņa pārveide uz ilgtspējīgāku ražošanas un patēriņa modeli un ES diskursā ir uzsvēta jau vairākus gadus.

Šis metodiskais līdzeklis ir mēģinājums pārveidot minēto pieeju konkrētos instrumentos, metodoloģijā un darbībās, ko var īstenot ES kohēzijas politikas ietvaros. Tajā ir pievērsta uzmanība, kā kohēzijas politika var sniegt atbalstu pārkārtošanā uz ilgtspēju partnerības nolīgumu un programmu plānošanā un izpildē, nosakot prioritātes pieejamajam atbalstam 2021.–2027. gada finansējuma periodā, lai veicinātu pārkārtošanos uz klimatneitrālu, zaļu un aprites ekonomiku. Tajā ir ietverts instrumentu un jautājumu kopums, lai virzītu stratēģisko redzējumu un palīdzētu īstenot Eiropas zaļā kursa vērienīgākus mērķus, izmantojot turpmāko kohēzijas politiku.

Metodiskais līdzeklis ir galvenokārt domāts iestādēm, kas nodarbojas ar plānošanu un pārvaldību nacionālā un reģionālā līmenī. Lai gan īstenošanā ir iesaistīti daudzi citi aktori, vadošās iestādes var izmantot kohēzijas politiku, lai veiktu uz pārkārtošanos vērstas izmaiņas, un izveidot vispārējo satvaru, kas ir pietiekami elastīgs, lai ņemtu vērā vietējās stratēģijas, darbības un nosacījumus.

Šā metodiskā līdzekļa 2. sadaļā ir aprakstīts, kā ES kohēzijas politika var palīdzēt reģioniem veikt pārkārtošanās uz ilgtspēju pārvaldību, savukārt 3. sadaļa attiecas uz stratēģiskā redzējuma izstrādi. Dokumenta 4. sadaļā ir apspriesta pārkārtošanās uz ilgtspēju pārvaldība, pievēršot uzmanību attiecīgajiem aktoriem, rīcībpolitikām un iestādēm, kuras veido kohēzijas politikas darbības plašāku kontekstu. Metodiskajā līdzeklī ir izklāstīts, kā kohēzijas politika var sekmēt atbalstu pārkārtošanai, veicot investīcijas inovācijā (5. sadaļa), izmantojot ilgtspējīgus risinājumus (6. sadaļa) un nodrošinot taisnīgu pārkārtošanos (7. sadaļa). Dokumenta 8. sadaļā ir pievērsta uzmanība arī tam, kādā veidā teritoriālās stratēģijas kā kohēzijas politikas tipiski instrumenti var nodrošināt atbalstu pārkārtošanai uz ilgtspēju. Visbeidzot, 9. nodaļā ir aprakstīta projektu atlase un pasākumi, kuri var mazināt finansējuma nelabvēlīgo ietekmi uz vidi, kā arī uzraudzība un novērtēšana, ko veic, lai novērtētu kohēzijas politikas ietekmi uz pārkārtošanos uz ilgtspēju.

Šajā dokumentā ir ietverti galvenie vēstījumi no garāka ziņojuma, kas tika sagatavots Eiropas Komisijas Reģionālās politikas un pilsētpolitikas ģenerāldirektorātam ⁽²⁾. Minētajā garajā redakcijā ir ietverta vairāku gadījumu analīze, iedvesmojoši piemēri, saites uz konkrētām ES politikas iniciatīvām un sīkāka informācija par dažādiem šajā dokumentā minētajiem instrumentiem.

⁽¹⁾ https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_lv

⁽²⁾ https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/reports/2020/report-on-a-toolkit-for-national-and-regional-decision-makers-supporting-sustainability-transitions-under-the-european-green-deal-with-cohesion-policy

partnerību ar attiecīgajām ieinteresētajām personām un paredz plašu, integrētu pieeju reģionālajai attīstībai. Tā ir teritoriāla, ļaujot īstenot pārkārtošanos atbilstošā mērogā un pielāgojot to konkrētai teritorijai, vienlaicīgi izveidojot tās saikni ar citiem pārvaldības līmeņiem.

Koronavīrusa pandēmija un zaļā atveseļošana

Koronavīrusa pandēmijas uzliesmojums 2020. gadā ietekmēja visas ES dalībvalstis, kā arī citas valstis visā pasaulē. Bezdarba līmenis ir strauji cēlies, un cilvēku iztika ir apdraudēta. Pēc valdību īstenotajiem tūlītējiem glābšanas pasākumiem uzmanība tika novirzīta uz atveseļošānu, turklāt arī ES līmenī. Papildus 2021.–2027. gada DFS ES dalībvalstis ir apstiprinājušas vērienīgu finanšu pasākumu kopumu, kopā paredzot 750 miljardus euro dotācijās un aizdevumos, lai novērstu pandēmijas ietekmi. Līdz ar to kopējais finanšu atbalsts dalībvalstīm nākamajos gados pārsniegs 1800 miljardus euro. Daļa no šī atbalsta tiks nodrošināta ar Atveseļošanas un noturības mehānisma starpniecību, kas tiks izmantots kopā ar kohēzijas politiku un citiem ES atbalsta instrumentiem.

Iespējams, ka ekonomikas darbības atjaunošanas rezultātā neizdosies pilnībā atgriezties pie iepriekšējā stāvokļa. Covid-19 krīze ir izcēlusi nepieciešamību labāk izprast, kā arī ietvert sistēmisku pieeju politikas un pārvaldības sistēmās. Izpratne par saikni starp ražošanas piegādes ķēdēm, bioloģisko daudzveidību, klimatu, ekosistēmu degradāciju, piesārņojumu, veselību, agropārtikas sistēmām un mūsu sociālekonomiskā modeļa ilgtspēju un noturību ir priekšnosacījums tam, lai sīki izstrādātu atveseļošanas plānu, kas nodrošina rezultātus gan īstermiņā, gan ilgtermiņā.

Pastāv ietekme arī uz vispārīgo pārkārtošanos pārvaldību. Neraugoties uz iespējamo spiedienu izvēlēties īstermiņa pieeju aktuālo problēmu risināšanai, kuras rezultātā var tikt atbalstītas tehnoloģijas un līdzekļi, kas pēc tam netiks izmantoti, lēmumu pieņēmēji var piešķirt finansējumu nozarēm un tehnoloģijām, kuras veicina pārkārtošanos uz ilgtspēju. To var veikt, piemēram, paredzot, ka atbalsts tiek piešķirts atkarībā no vidiskā snieguma, piešķirot finansējumu ilgtnespējīgām nozarēm un tehnoloģijām tikai gadījumos, ja nav pieejamas ilgtspējīgas alternatīvas, vai novirzot atbalstu no ilgtnespējīgām tehnoloģijām un nozarēm tādām tehnoloģijām un nozarēm, kas var nodrošināt to pašu pakalpojumu ilgtspējīgi (piemēram, atjaunīgā enerģija vai elektriskie transportlīdzekļi).

Dažas pozitīvas pārmaiņas vides jomā ir notikušas tiešā ekonomikas krīzes ietekmē, t. i., pārmaiņas gaisa piesārņojuma un siltumnīcefekta gāzu emisiju ziņā. Bez politikas intervences, ekonomikai atveseļojoties, šīs pārmaiņas var izzust. Tomēr politikas veidotājiem ir iespēja strādāt pie tā, lai dažas no šīm izmaiņām saglabātos.

Ir īstais brīdis no ekonomikas sistēmas, kas vērsta uz optimizāciju, pāriet uz pielāgotiesspējīgu un noturīgu sistēmu. Krīze ir piemērots laiks, kad ieviest izmaiņas jomās, kurās ir zema pretestība izmaiņām. Piemēram, motorizēto pilsētas transporta līdzekļu pieprasījuma īslaicīgs samazinājums sniedz iespēju samazināt vietu automobiļiem un atvēlēt papildu telpu nemotorizētiem transporta līdzekļiem, piemēram, izveidojot velosipēdu celiņus. Pandēmija arī ir piespiedusi valstis īstenot plašas izmaiņas iedzīvotāju rīcībā un ieradumos (piemēram, tāldarbs, attālinātās mācības un e-veselība). Gūtās atziņas var izmantot par pamatu ilgtspējīgas ieradumu maiņas veicināšanai nākotnē.

Ņemot vērā ekonomiskos un sociālos apstākļus un politikas prioritāšu izmaiņas, krīze sniedz politikas veidotājiem reālas reformas veikšanas iespēju. No otras puses, krīzes radītā nenoteiktība arī varētu mazināt valstu vēlmi īstenot pārkārtošanos, jo nezināmais pārkārtošanās iznākums nenoteiktību palielina vēl vairāk.

Lai gan šis metodiskais līdzeklis ir skaidri orientēts uz kohēzijas politiku, to var izmantot arī jaunu atveseļošanas instrumentu pārvaldībai, lai atbalstītu pārkārtošanos uz ilgtspēju.

3. Ilgtspējīgas nākotnes redzējuma izstrāde

Sistēmiskas ilgtspējas problēmas nevar risināt, veicot pakāpeniskas izmaiņas, vienkārši koncentrējoties uz esošo sistēmu efektivitātes uzlabošanu. Tā vietā ir nepieciešams pārveidot sociālekonomiskās sistēmas, kuras veicina vides degradāciju (piemēram, pārtikas sistēmas, energosistēmas, mobilitātes sistēmas). Šādas pārkārtošanās pamatā jābūt stratēģijai, kas vērsta uz redzējumu ar vērienīgiem ilgtermiņa mērķiem un mērķrādītājiem.

Kā pirmais solis šajā procesā ir vajadzīga padziļināta izpratne par sistēmām, kuras nepieciešams pārveidot. Sistēmu kartēšana var palīdzēt atklāt, kā attiecīgās sistēmas veicina vides degradāciju un kā tās varētu pretoties izmaiņām. Nesenā ES politika liecina par pārkārtošanos uz sistēmisku pārveidi, nevis mērķrādītāju noteikšanu, ņemot vērā vienīgi vides apsvērumus, piemēram, enerģētikas savienība, aprites ekonomikas rīcības plāns vai stratēģija "No lauka līdz galdam".

Pēc sistēmu kartēšanas var izstrādāt redzējumu un stratēģiju. Tas ietver redzējuma formulēšanu, tā īstenošanu praksē ar mērķu kopuma starpniecību, šo mērķu sasniegšanas plānu noteikšanu un minēto plānu pārveidošanu konsekventu darbību kopumā.

Ne visām dalībvalstīm un reģioniem šajā procesā būs vienāds sākumpunkts. Daži reģioni var izmantot jau izstrādātus redzējumus (dažkārt valsts līmenī), lai noteiktu vēlamo vidēja termiņa un ilgtermiņa situāciju un attiecīgos mērķus un mērķrādītājus. Savukārt citiem reģioniem nav šādu aptverošu redzējumu. Šādos gadījumos pārkārtošanās uz ilgtspēju stratēģiskā redzējuma izstrādē var izmantot nacionālos un reģionālos attīstības plānus, kuri izveidoti ar mērķi piekļūt kohēzijas politikas līdzekļiem. Vadošās iestādes arī var izvērtēt kohēzijas politikas līdzekļu izmantošanu, lai izstrādātu stratēģijas un plānošanas satvarus, kas vēl nav izveidoti, piemēram, attiecībā uz pielāgošanos klimata pārmaiņām vai aprites ekonomiku.

Labas prakses principi

1. **Kartēt nodrošināšanas sistēmas** (piemēram, pārtikas sistēmu, energosistēmu, mobilitātes sistēmu):

- a) noteikt sistēmas robežas attiecībā uz telpu, laiku un tēmu (piemēram, CO₂ mobilitātes emisijas pilsētā pēdējās desmitgadēs);
- b) apkopot elementus un virzītājspēkus attiecībā uz vajadzību, kuru apmierina konkrētā sistēma (piemēram, mobilitāte, kas nepieciešama, lai apmeklētu veikalus, dotos uz darbu vai atpūsties u. tml.), un kontekstu, kas šo vajadzību ietekmē (piemēram, pilsētu teritoriju izplešanās);
- c) apkopot pieejamās tehnoloģijas un paņēmienus attiecīgo vajadzību apmierināšanai, tostarp režīma risinājumus (piemēram, privātais automobilis ar iekšdedzes dzinēju, elektriskie transportlīdzekļi, sabiedriskā autobusu satiksme, velosipēds u. c.) un nišas risinājumus (piemēram, automobiļu koplietojums);
- d) apkopot režīmu elementus, kuri ietekmē pieejamās izvēles iespējas, kas saistītas ar vajadzību apmierināšanu, jo īpaši kultūras normas, rīcības ieradumus, infrastruktūru, tiesību aktus un rīcībpolitikas, tirgus noteikumus u. tml. (piemēram, automobiļi kā statusa simbols, degvielas nodokļi, mazemisiju zonas, ceļa infrastruktūra, stāvvietu infrastruktūra u. c.), ieskaitot esošās būves un iespējamās izmaiņas esošajās būvēs;
- e) kartēt režīma un nišas tehnoloģiju un paņēmieni ietekmi uz ekonomiku, sabiedrību un vidi (piemēram, darbvietas, emisijas gaisā un ūdenī, resursu izmantošana);

- f) kartēt aktorus, kuri ir ieinteresēti režīma vai nišas risinājumos, tostarp to intereses, resursu veidu un līmeni minēto interešu pārstāvēšanai, sasaisti ar citiem aktoriem, kā arī iespējas ietekmēt likumdošanas un rīcībpolitikas kontekstu, publisko diskursu, tehnoloģisko attīstību un citus apstākļus, kuri ietekmē pārkārtošanās procesus;
- g) kartēt kopskatu un megatendences, kas veido režīma fonu (piemēram, degvielas cenas pasaulē, ģeopolitika, pasaules vides nolīgumi, mākslīgais intelekts) un var to ietekmēt;
- h) apzināt ārējos spēkus un spiedienu, kas ietekmē nodrošināšanas sistēmas (piemēram, megatendences un graužoši spēki).

2. Izstrādāt **redzējumu**, īstenojot līdzdalības procesu, lai formulētu vēlmes attiecībā uz nodrošināšanas sistēmām (piemēram, godīgas, pieklūstamas, ilgtspējīgas, inovatīvas, drošas, veselībai labvēlīgas, taisnīgas, vienlīdzīgas, noturīgas, veiksmīgas).

3. Pārveidot redzējumus **mērķos un mērķrādītājos** un apzināt iespējamus **ceļus uz to sasniegšanu**, izmantojot līdzdalības procesu, analīzes metožu (piemēram, modelēšanas) un politisko procesu kombināciju. Ņemt vērā:

- a) pieejamos tehnoloģiskos, rīcības un citus risinājumus;
- b) reģionālo potenciālu;
- c) iespējamo pretestību izmaiņām;
- d) megatendences.

4. Formulēt **stratēģiju un rīcības plānu**, izmantojot līdzdalībā balstīto un politisko procesu, ņemot vērā analīzes rezultātus. Ietvert informāciju par šādiem elementiem:

- a) koordinācija un organizatoriskās struktūras;
- b) īstenošanai nepieciešamais kopējais budžets un cilvēkresursi, kā arī finansējuma avoti;
- c) galvenie izmantojamie rīcībpolitikas instrumenti;
- d) konkrēti veicamie pasākumi, tostarp nepieciešamie finanšu resursi, atbildīgā nodaļa, persona vai organizācija un grafiks;
- e) uzraudzības un pārskatīšanas procesa ieviešana.

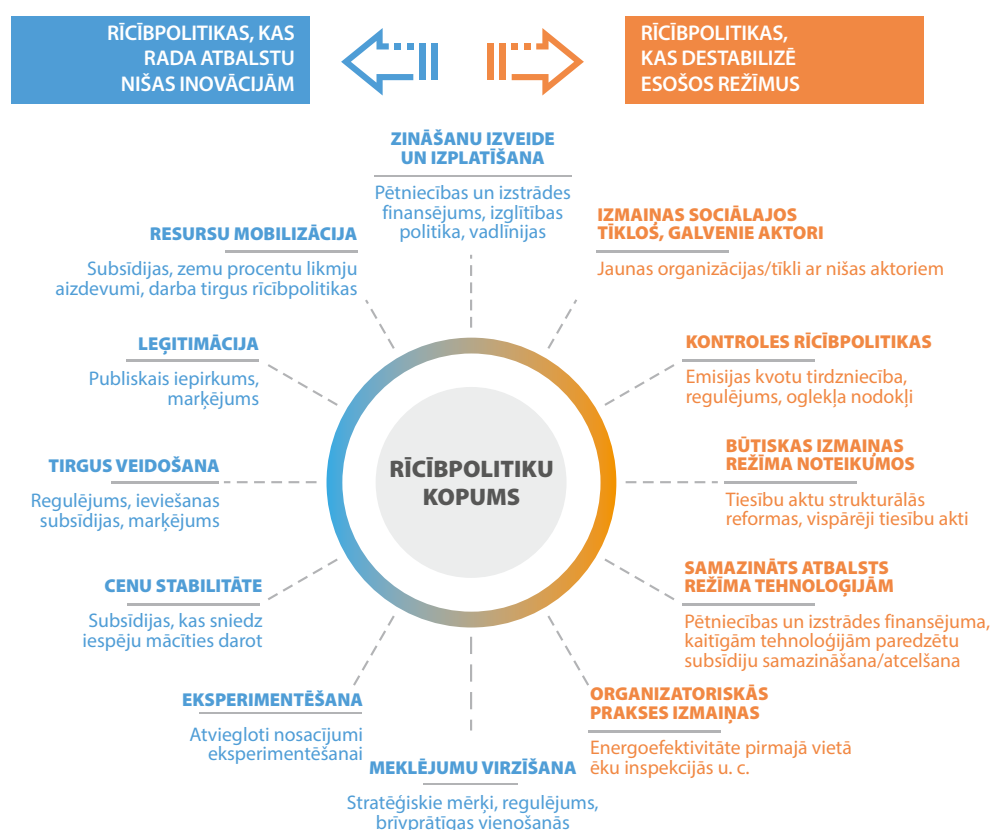

4. Pārkārtošanās pārvaldība

Lai pārkārtošanās uz ilgtspēju ļautu sasniegt vēlamos ilgtermiņa mērķus sarežģītā un nenoteiktā vidē, tai ir jānodrošina atbalsts, veicot aktīvu pārvaldību. Tam nepieciešams plašs iestāžu, ieinteresēto personu un rīcībpolitiku kopums.

Attiecīgais rīcībpolitiskais konteksts ietver inovācijas politikas instrumentus, vides un nozaru rīcībpolitikas instrumentus, lai atbalstītu jaunu risinājumu izmantošanu un novērstu tehnoloģisko iesūksti, rīcībpolitikas instrumentus taisnīgai pārkārtošanai, ieskaitot darba tirgus, sociālās un izglītības intervences, darījumdarbības attīstības un pārdalīšanas politiku, un komunikācijas instrumentus, lai palielinātu atbalstu pārkārtošanai. Attēlā ir redzama šādu rīcībpolitiku kopumu sarežģītība.

Rīcībpolitiku kopumi, kas paver iespēju pārkārtoties uz ilgtspēju ⁽⁵⁾

Labākajā gadījumā vadošajām iestādēm būs ierobežota kontrole pār šīm rīcībpolitikām, taču kohēzijas politika var būt izmaiņu katalizators, risinot dažas no problēmām, kas saistītas ar pārkārtošanos uz ilgtspēju.

- » Tā kā sistēmisku izmaiņu ietekmi nav iespējams paredzēt pilnībā, pārkārtošanās pārvaldības ietvaros ir nepieciešams **apzināties nenoteiktību un iekļaut analīzi pārvaldības procesā**. Kohēzijas politika nodrošina pārskatīšanu, veicot atkārtotu plānošanu reizi septiņos gados, kā arī vidusposma pārskatīšanu. Pat pēc partnerības nolīgumu un programmu pieņemšanas izmaiņu jautājumus var risināt visā kohēzijas politikas īstenošanas periodā.

⁽⁵⁾ Kivimaa, P. (2019). *Building sustainability transitions*. ESAO semināru sērijā: *Managing Environmental and Energy Transitions for Regions and Cities*. 1. seminārs. *Managing the Transition to a Climate-Neutral Economy*. 2019. gada 17. maijs, Parīze.

- » Ņemot vērā pārkārtošanās sarežģītību un **inovatīvu pieeju nepieciešamību**, daudzām iniciatīvām ir lemts piedzīvot neveiksmi. Tādēļ ir svarīgi nodrošināt jomu eksperimentēšanai (piemēram, saskaņā ar Eiropas pilsētiniiciatīvu).
- » Ir svarīgi **novērst tehnoloģisko iesīksti**, t. i., tādu tehnoloģiju, rīcības, infrastruktūras un citu elementu attīstību, kas neļaus veikt pārkārtošanos uz ilgtspēju vai būtiski palielinās šādas pārkārtošanās izmaksas. Ilgtnespējīgu tehnoloģiju, izstrādājumu, prakšu un normu pakāpeniska atcelšana ir tikpat svarīga kā investīcijas ilgtspējīgos aspektos. Kohēzijas politikas finansējuma izmantošana transformatīvām tehnoloģijām un risinājumiem un izvairīšanās no līdzekļu izmantošanas ilgtnespējīgiem elementiem var atbalstīt pakāpeniskas atcelšanas un pakāpeniskas ieviešanas procesu.
- » Valdības nevar īstenot pārkārtošanos **bez ieinteresēto personu plašas līdzdalības**. Ir nepieciešama arī dažādu valdības līmeņu, teritoriālā mēroga, politikas jomu un nozaru sadarbība. Kohēzijas politikai ir jāatbalsta aktori, kuri var stimulēt pārkārtošanos gan nodrošinot spēju veidošanu, gan atbalstot attiecīgos projektus un iniciatīvas. Tā vietā, lai iesaistītu reprezentatīvu ieinteresēto personu kopumu, uzsvars jāliek uz aktoru spēju sniegt pozitīvu ieguldījumu attiecībā uz pārkārtošanos.
- » Var būt nepieciešams **risināt pretestību izmaiņām**, jo pārkārtošanās kaitēs daži aktoriem, piemēram, grupām, kuras investējušas ilgtnespējīgās tehnoloģijās un praksēs. Kohēzijas politikas finansējums var samazināt ietekmi uz skartajām personām, veicināt transformatīvu aktoru spēju veidošanu un atbalstīt inovāciju un ilgtspējīgu risinājumu izmantošanu.
- » **Taisnīga pārkārtošanās** ir nepieciešama, lai nodrošinātu, ka šāda pārkārtošanās nerada nesamērīgu slogu noteiktām grupām vai teritorijām. Šo mērķi var palīdzēt sasniegt Taisnīgas pārkārtošanās mehānisms un Taisnīgas pārkārtošanas fonds.

Labas prakses principi

1. Ir nepieciešams kartēt **esošo rīcībpolitiku kopumu**, kas atbalsta vai kavē pārkārtošanos uz ilgtspēju. Novērtējumam būtu jāaptver visi trīs galvenie procesi, kas ietilpst pārkārtošanā uz ilgtspēju (inovācija, pakāpeniska ieviešana un pakāpeniska atcelšana un taisnīga pārkārtošanās), un to saistītie politikas instrumenti (politikas instrumenti, kas atbalsta inovāciju, vides un nozaru politikas instrumenti, lai atbalstītu jaunu tehnoloģiju risinājumu izmantošanu un novērstu tehnoloģisko iesīksti, un rīcībpolitikas instrumenti taisnīgai pārkārtošanai (sk. arī 5.–7. sadaļu).

Jārisina tālāk minētie jautājumi.

- a) Kādas plašas sociālo, ekonomisko un tehnoloģisko sistēmu izmaiņas ir nepieciešamas, lai atbalstītu pārkārtošanos uz ilgtspēju?
- b) Kuras no šīm izmaiņām jāveic plānošanas periodā?
- c) Kuri aktori ir atbildīgi par šo izmaiņu veikšanu, un kā ir jāmainās to rīcībai?
- d) Kādas rīcībpolitikas var izmantot, lai ietekmētu attiecīgo aktoru rīcību?
- e) Kā var mazināt pretestību izmaiņām?

2. Jānovērtē, vai esošo rīcībpolitiku kopums nerada šķēršļus pārkārtoties uz ilgtspēju.

- a) Kādi risinājumi ir jāievieš saskaņā ar stratēģijām un rīcības plāniem pārkārtošanai uz ilgtspēju?
- b) Vai ir pieejami jauni risinājumi, ar ko aizstāt esošos ilgtnespējīgos risinājumus, vai arī ir vajadzīgs atbalsts inovācijām?
- c) Vai ilgtspējīgi risinājumi ir īstenoti pietiekami plaši vai arī šo risinājumu ieviešanai nepieciešamas rīcībpolitikas?
- d) Vai pašreizējās tehnoloģijas un risinājumi tiek atbalstīti ar kaitīgām subsīdijām? Vai atkarība no esošajiem sociālā, ekonomiskā, kultūras, tīkla un infrastruktūras risinājumiem rada tehnoloģiskās iesūkštes draudus, jo esošajiem risinājumiem ir priekšrocības? Kādi pasākumi ir nepieciešami, lai nodrošinātu vienlīdzīgus konkurences apstākļus jaunajiem ilgtspējīgajiem risinājumiem un esošajiem ilgtnespējīgajiem risinājumiem?
- e) Vai ir ieviestas rīcībpolitikas, kas mazinās iespējamās negatīvās sociālās sekas un nodrošinās taisnīgu pārkārtošanos?

3. Ir jānosaka **kohēzijas politikas līdzekļu loma rīcībpolitiku kopumā**, lai īstenotu pārkārtošanos uz ilgtspēju. Ir jāatbild uz vairākiem jautājumiem, lai noteiktu, kāda loma ir kohēzijas politikai.

- a) Vai vēlamā iznākuma sasniegšanai nepieciešams publiskais finansējums?
- b) Ja publiskais finansējums ir nepieciešams, vai ir vajadzīgs kohēzijas politikas sniegtais atbalsts vai arī ir pieejami un pietiekami citi finansēšanas instrumenti?
- c) Kādā veidā būtu jāīsteno kohēzijas politikas atbalsts?
- d) Kādi vides kritēriji ir jāizpilda?
- e) Kādas darbības jāveic nacionālā līmenī, un kādas darbības jāveic reģionālā vai vietējā līmenī? Vai noteiktas darbības būtu labāk veicamas, sadarbojoties transnacionālā vai pārrobežu līmenī?

4. Ir nepieciešams ieviest procedūras un iestādes, lai sekmētu **adaptīvo mācīšanos pārvaldības un rīcībpolitikas jomā**, ar mērķi iekļaut procesā, kura iznākums ir grūti paredzams. Tas ietver atgriezeniskās saites mehānismu ieviešanu, lai nodrošinātu mācīšanos, un nepieciešamo korekciju veikšanu, kad ir izdarīti secinājumi pēc īstenošanas procesa.

5. Atbalsts inovācijai

Pārkārtošanās ir iespējama, kad kļūst pieejami alternatīvi risinājumi ilgtspējīgai nākotnei. Tādēļ, lai izdotos realizēt pārkārtošanos uz klimatneitrālu aprites ekonomiku, ļoti liela nozīme ir atbalstam inovācijām.

Kā minēts iepriekš, lai risinātu sistēmiskas vides problēmas, risinājumiem ir būtiski jāatšķiras no esošajām tehnoloģijām un praksēm. Tādēļ ir nopietni jāapsver radikālas inovācijas. Tas ietver tehnoloģisko inovāciju, sociālo inovāciju, darījumdarbības modeļu inovāciju un politikas inovāciju, kā norādīts tālāk redzamajā tabulā.

Pārkārtošanās uz ilgtspēju: inovācijas piemēri ⁽⁶⁾

Joma	Mērķis	Piemēri
 <p>Tehnoloģiskā inovācija</p>	Vērsta uz jaunu produktu un procesu izstrādi, kā arī produktu un procesu būtiskām tehnoloģiskajām izmaiņām.	<ul style="list-style-type: none"> » Mobilitāte: elektrotransportlīdzekļi ar akumulatoriem, elektriskie velosipēdi, alternatīvas degvielas, autonomi transportlīdzekļi. » Pārtika: permakultūra, lauksaimniecība bez aršanas, augu izcelsmes gaļas un piena produkti, ģenētiskā modificēšana. » Enerģētika: atjaunīgā elektroenerģija, siltumsūkņi, pasīvās mājas, māju modernizācija, viedie skaitītāji. » Transversālas tehnoloģiskās inovācijas cita starpā ietver digitālās tehnoloģijas (mākslīgais intelekts, lielo datu tehnoloģija un lietu internets).
 <p>Sociālā inovācija</p>	Vērsta uz tādu jaunu sociālās prakses veidu noteikšanu, kuru mērķis ir nodrošināt sociālās vajadzības citā veidā, nevis izmantojot esošos risinājumus.	<ul style="list-style-type: none"> » Mobilitāte: automobiļu koplietojums, transporta veidu maiņa, telekonferences, tāldarbs, tirdzniecība tiešsaistē. » Pārtika: alternatīvi pārtikas tīkli, bioloģiskā pārtika, ēšanas ieradumu maiņa, urbānā lauksaimniecība, pārtikas padomes. » Enerģētika: decentralizēta enerģijas ražošana ("ražojoši patērētāji"), enerģijas kopienas, "enerģētikas kafejnīcas". » Transversālas sabiedrības mēroga sociālās inovācijas cita starpā ir enerģētiskā demokrātija, dalīšanās ekonomika, remonta ekonomika, lokālisms un kolektīvo pakalpojumu izmantošana.
 <p>Darījumdarbības modeļu inovācija</p>	Vērsta uz izmaiņu veikšanu attiecībā uz organizācijas vērtību priekšlikumu un pamatā esošo darbības modeli, mainot koncepciju, kā organizācija rada, nodrošina un piesaista vērtību ekonomiskā, sociālā, kultūras vai citos kontekstos.	<ul style="list-style-type: none"> » Mobilitāte: mobilitātes pakalpojumi, automobiļu koplietojums, transportlīdzekļu atjaunošana, velosipēdu koplietojums. » Pārtika: alternatīvi pārtikas tīkli, bioloģiskā pārtika. » Enerģētika: energoapgādes pakalpojumu uzņēmumi, rezerves jauda, elektroenerģijas nodrošināšana, integrējot transportlīdzekli tīklā. » Transversālas digitālās inovācijas, kuru rezultātā rodas jauni darījumdarbības modeļi, inovācija finanšu jomā (finanšu tehnoloģija), kas ietver dažādus kolektīvās finansēšanas veidus, piemēram, vienādranga aizdevumi, uz ziedojumiem balstīta kolektīvā finansēšana un kopienas akcijas.

⁽⁶⁾ Sk. https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/publications/reports/2020/report-on-a-toolkit-for-national-and-regional-decision-makers-supporting-sustainability-transitions-under-the-european-green-deal-with-cohesion-policy

Joma	Mērķis	Piemēri
Rīcībpolitiku inovācija 	Jauni procesi, instrumenti un prakses, ko izmanto rīcībpolitikas veidošanai, izstrādei un īstenošanai un kas nodrošina sarežģītu problēmu efektīvāku risināšanu.	» Sistēmiskā domāšana, stratēģiskā prognozēšana, uzmanības pievēršana uzvedības izpratnei, eksperimentu plāni, uz digitāliem rīkiem balstīta pieeja, sarežģītības pieņemšana, uzmanības pievēršana iedzīvotājiem un jaunu alianšu veidošanu, uzsvars uz ietekmi.

Pārkārtošanās uz ilgtspēju kontekstā inovācijas tiek pozicionētas kā transformatīvas pārmaiņas veicinošs faktors. Tomēr, tā kā jauni risinājumi rodas reģionos (sk. 2. sadaļu), inovācijām būtu jāņem vērā arī reģionu potenciāls un attīstības vajadzības. Kohēzijas politikas kontekstā arī turpmāk kā satvars pasākumu finansēšanai inovāciju jomā saskaņā ar 1. politikas mērķi tiks izmantotas pētniecības un inovācijas stratēģijas pārdomātai specializācijai (*RIS3*), un tām būs liela nozīme inovatīvu risinājumu rašanai tām sociālajām problēmām, kas saistītas ar pārkārtošanos uz zaļo ekonomiku.

Jaunās pasākumu jomās rīcībpolitikas veidotājiem jānodrošina, lai aizsargātas nišas būtu pieejamas ne tikai esošajiem uzņēmumiem, bet arī jauniem tirgus dalībniekiem, uzņēmējiem un mazāk nozīmīgiem aktoriem. Nišu aizsardzība pret galveno veidu ekonomikas, infrastruktūras, patērētāju izvēles un citu veidu izlases spiedienu var ietvert aizstāvēšanu (*shielding*), kopšanu (*nurturing*) un iespēcināšanu (*empowering*).

- » Inovāciju aizstāvēšana ietver to aizsardzību pret galveno veidu ekonomikas, infrastruktūras, patērētāju izvēles un cita veida izlases spiedienu. Reģioni un pilsētas varētu veidot aizsargātas zonas eksperimentu veikšanai, piemēram, pilsētas, kas īsteno pārkārtošanos, un zaļo klasteru iniciatīvas.
- » Kopšana ietver palīdzību mācību procesā, gaidīto iznākumu formulēšanu un palīdzību sabiedrisko sakaru veidošanā revolucionāru inovāciju izstrādes atbalstam.
- » Iespēcināšanas mērķis ir mainīt vispārējās atlasē vidi, lai padarītu to piemērotāku nišas inovācijām. Tajā piedalās politikas veidotāji, kuriem ir pietiekamas pilnvaras, lai sniegtu piekļuvi jauniem tirgus dalībniekiem, iespējams nelabvēlīgi ietekmējot esošos aktorus.

Eksperimentēšana ir svarīga jauninājumu sastāvdaļa, jo inovācijas procesam ir raksturīga nenoteiktība un nav iespējams paredzēt visus radikālu inovāciju iznākumus.

Labas prakses principi

1. Izstrādājot *RIS3*, jāņem vērā inovāciju nepieciešamību **transformatīvu pārmaiņu** panākšanai:

- a) reģionālā konteksta un inovāciju potenciāla analīze: jānosaka tādi risinājumi, kuri ir būtiski, lai nodrošinātu vai paātrinātu pārkārtošanos katrā galvenajā sistēmā, un kuri atbilst reģionālajam inovāciju potenciālam;
- b) kopīga redzējuma izstrāde reģiona nākotnei, nosakot kopīgas prioritātes attiecībā uz transformatīvām pārmaiņām, atbilstoši redzējumiem un stratēģijām;

c) *RIS3* procesa un pārvaldības noteikšana, lai nodrošinātu līdzdalību un īpašumtiesības, nodrošinot aizsargātu nišu pieejamību:

i) inovāciju aizstāvēšana pret vispārējās ekonomikas, infrastruktūras un patērētāju izvēles ietekmi, izveidojot pilsētās un reģionos aizsargātas zonas;

ii) inovāciju kopšana, palīdzot apmācību procesā, formulējot paredzamos iznākumus un palīdzot veidot sabiedriskos sakarus;

iii) inovāciju iespēcināšana, pārveidojot tirgus noteikumus un reformējot iestādes, kuras ietekmē galvenos snieguma kritērijus;

d) inovācijas prioritāšu noteikšana saskaņā ar sistēmas līmeņa pārkārtošanās programmu visiem mērķrādītājiem, novērtējot labākās izvēles iespējas, kartējot to ietekmi un tos atbilstoši sakārtojot;

e) konsekventa rīcībpolitiku kopuma, ceļveža un rīcības plāna izveide.

2. *RIS3* īstenošanas laikā ir jānodrošina **eksperimentēšana** (tehniskā snieguma, tirgus, patērētāju izvēles un sabiedrības atbalsta testēšana, izpēte un mācības) līdztekus “atvērta inovācijai”, kas vērsta ne tikai uz uzņēmumiem un akadēmiskajām aprindām, bet kā aktīvus dalībniekus iesaista arī lietotājus, pilsonisko sabiedrību, kopienas un citus aktorus.

6. Atbalsts ieviešanai un pakāpeniskai atcelšanai

Lai inovatīvus risinājumus ieviestu vispārīgā aprītē un veiktu plašu esošo ilgtespējīgo risinājumu aizstāšanu, ir nepieciešama darbības izvēšana.

Jaunu tehnoloģiju un prakses ieviešanai nepieciešams izmantot politikas instrumentu kopumu, kas var piešķirt priekšrocības ilgtspējīgiem risinājumiem un atcelt pašreizējo tehnoloģiju sistēmiskas priekšrocības. Tomēr vadošajām iestādēm nav pieejas daudziem no šiem politikas instrumentiem. Kohēzijas politikai ir jāpapildina citi politikas instrumenti, un tā jāizmanto gadījumos, kad citi politikas instrumenti nav pieejami vai tie nav pietiekami, lai nodrošinātu vēlamu iznākumu. Ņemot vērā minētā plašāka rīcībpolitiku kopuma nozīmīgumu, ir vajadzīga cieša valsts iestāžu sadarbība, lai nodrošinātu, ka ES finansējums tiek izmantots efektīvi un lietderīgi.

Esošo tehnoloģiju sistēmisko priekšrocību vidū ir arī videi kaitīgas subsīdijas. Šī darbības atcelšana ietver tādu darbību izslēgšanu no ES finansējuma, kuras veicina *status quo* un rada iestrēģšanas risku. Turklāt darbības atcelšanas procesa ietvaros nepieciešams novērtēt plašākus sociālos, ekonomiskos, kultūras, tīklu, infrastruktūras un regulatīvos elementus, kuri traucē jauno tehnoloģiju ieviešanai.

Papildus koordinācijai ar citiem ES un nacionāliem avotiem ievērojama daļa būtu jānodrošina privātajam finansējumam. Valsts subsīdijām būtu jābūt pieejamām tikai tādā apmērā, kas atbilst sociālajai atdevei no investīcijām. Ciktāl iespējams, būtu jāizmanto finanšu instrumenti. Jaunu tehnoloģiju gadījumā ļoti būtiski ir riska mazināšanas instrumenti.

Tomēr, ņemot vērā koronavīrusa pandēmijas izraisīto ekonomikas krīzi, publiskais finansējums ieviešanai ir kļuvis vēl nozīmīgāks, jo ir ļoti iespējams, ka samazināsies privātā finansējuma pieejamība. Eiropas atveseļošanas plāna mērķis ir nodrošināt, ka zaļās investīcijas veicina ekonomikas atveseļošanu, nodrošinot darbvietas un stimulējot ekonomisko izaugsmi. Pēc ES budžeta noteikumu atcelšanas var tikt nodrošināta papildu valsts finansējuma pieejamība. Enerģētikas nozarē atjaunojamo energoresursu konkurētspēju un energoefektivitātes pasākumu rentabilitāti mazina krīzes izraisītā fosilo kurināmo cenu samazināšanās, kas vēl papildus izceļ publiskā finansējuma svarīgo lomu šo tehnoloģiju stimulēšanā.

Labas prakses principi

1. Izstrādāt rīcībpolitiskos satvarus, kas novērstu nefinansiālus šķēršļus investīcijām ilgtspējīgos risinājumos (piemēram, informācijas šķēršļi, infrastruktūras šķēršļi, kaitīgas subsīdijas esošiem risinājumiem, tirgus piekļuves noteikumi u. c.) katrai nodrošināšanas sistēmai (piemēram, pārtikas, transporta, enerģijas).
2. Izstrādāt atbilstošos nacionālos instrumentus, lai novērstu finansiālus šķēršļus ilgtspējīgu risinājumu ieviešanai (piemēram, augstas investīciju izmaksas, augsts risks u. c.) attiecīgajām nodrošināšanas sistēmām.
3. Noteikt finansējuma deficītu, lai sasniegtu mazoglekļa aprites ekonomikas un bioloģiskās daudzveidības mērķrādītājus katrai nodrošināšanas sistēmai.
4. Noteikt un attīstīt attiecīgos finansēšanas veidus, lai novērstu deficītu, izmantojot kohēzijas politikas līdzekļus, ņemot vērā tehnoloģisko briedumu un ieņēmumu radīšanas vai izmaksu samazināšanas potenciālu.

7. Taisnīgas pārkārtošanās atbalstīšana

Taisnīgas pārkārtošanās jēdziens paredz, ka pārkārtošanās procesā uz zaļāku ekonomiku jāpiedalās visām ieinteresētajām personām un ka visiem ir jāsedz nodarbinātības un sociālās izmaksas, kas nenovēršami rodas pārkārtošanās rezultātā. Eiropas zaļā kursa kontekstā pārkārtošanās uz klimatneitrālu aprites ekonomiku var būt sekmīga tikai tad, ja visi reģioni var iegūt pārkārtošanās radītās priekšrocības un neviens netiek atstāts novārtā. Koronavīrusa pandēmijas izraisītā krīze tikai pastiprinās taisnīgas pārkārtošanās radītās problēmas, tādēļ kohēzijas politikai var būt nozīmīga loma.

Komisija ierosināja Taisnīgas pārkārtošanās mehānismu, tostarp Taisnīgas pārkārtošanās fondu, lai sniegtu mērķtiecīgu palīdzību pārkārtošanās visvairāk skartajiem reģioniem, pievēršot uzmanību ekonomikas diversifikācijai un profesionālajai pārkvalifikācijai. Tomēr taisnīgas un godīgas pārkārtošanās plašāks jēdziens ir jāietver arī citu kohēzijas politikas līdzekļu plānošanā, ieskaitot jaunu risinājumu inovāciju un ieviešanu. Politikas instrumenti taisnīgai pārkārtošanai var ietvert rūpniecības politikas instrumentus (piemēram, atbalsts jaunu darījumdarbības modeļu izstrādei un atbalsts darbības diversifikācijai), aptverošas un radošas darbaspēka kvalifikācijas pielāgošanas programmas (piemēram, profesionālā pārkvalifikācija) un uzticama sociālā aizsardzība jeb "drošības tīkli".

Kohēzijas politikas finansējums jānovirza, izmantojot taisnīgas pārkārtošanās teritoriālos plānus (TPTP), kas nepieciešami, lai piekļūtu atbalstam no Taisnīgas pārkārtošanās fonda. Finansējumam jābūt koncentrētam uz reģioniem, kurus nelabvēlīgi ietekmējusi pārkārtošanās, un jābūt koncentrētam uz šo reģionu integrētu attīstību, tostarp izmantojot finansējumu profesionālajai pārkvalifikācijai un darba tirgus pasākumiem, vietējos ieguldījumus mazoglekļa ekonomiskās izaugsmes nozarēs un tehnoloģijās, pētniecības un inovācijas stratēģijas, vietējos ekonomikas diversifikācijas plānus, mērķtiecīgas investīcijas infrastruktūrā un rekultivāciju vietējā vidē.

Plašākā kontekstā taisnīgas pārkārtošanās jēdziens ir jāietver visos pārkārtošanās pasākumos, tostarp jaunu risinājumu inovācijā un ieviešanā. Piemēram, plašākas investīcijas atjaunīgajā enerģijā var ietvert nelielus kopienų projektus, kas ietekmē šo kopienu ieguvumu sadalījumu.

Labas prakses principi

Taisnīgas pārkārtošanās teritoriālā plāna sagatavošana: tas ir piemērots rīks dažādu vispārīgā rīcībpolitiskā satvara elementu apvienošanai vienotā pieejā. Taisnīgas pārkārtošanās teritoriālā plānā pārkārtošanai uz klimatneitrālu ekonomiku ietilpst šādi soļi:

- 1) noteikt teritorijas, uz kurām pārkārtošanās procesam būs visnelabvēlīgākā ietekme, pamatojoties uz nacionālo enerģētikas un klimata plānu, ilgtermiņa stratēģiju vai citiem atbilstīgajiem stratēģiskajiem dokumentiem, kas saistīti, piemēram, ar bioloģisko daudzveidību vai aprites ekonomiku. Šīs teritorijas var būt pilsētas, reģioni, kā arī dalībvalstis tādas ietekmes gadījumā, kas netiek nodalīta teritoriāli. Šādā gadījumā kohēzijas politika attiecas uz reģioniem;
- 2) izvērtēt pārkārtošanās problēmas, balstoties uz to, kādu sociālo, ekonomisko un vidisko ietekmi rada pārkārtošanās uz klimatneitrālu, zaļu un apritīgu ekonomiku. Apzināt skarto darbvietu skaitu un darbvietu zudumu, kā arī citu sociālo ietekmi, attīstības vajadzības un mērķus, kas saistīti ar pārkārtošanos un ko izraisījusi piemēram, tādu darbību, kurās ir augsta siltumnīcefekta gāzu emisijas intensitāte, izbeigšana šajās teritorijās;
- 3) izstrādāt pārkārtošanās stratēģiju, nodrošinot atbilstību citiem nacionālajiem, reģionālajiem var teritoriālajiem redzējumiem un stratēģijām, un plāniem, kā arī ņemot vērā reģionālo potenciālu un megatendences;

- 4) apzināt, kādi rīcībpolitiskie instrumenti nepieciešami, lai īstenotu taisnīgu pārkārtošanos, tostarp taisnīgas pārkārtošanās aspektu iekļaušanu visās attiecīgajās rīcībpolitikās;
- 5) noteikt vajadzību pēc finansējuma, arī atbalsta no Taisnīgas pārkārtošanas fonda un Taisnīgas pārkārtošanās mehānisma, Eiropas Reģionālās attīstības fonda, Kohēzijas fonda un valstu finansēšanas instrumentiem, kā arī privātā sektora finansējuma, lai novērstu sociālo, ekonomisko un vidisko ietekmi, kuru nav iespējams novērst, izmantojot citus instrumentus;
- 6) izstrādāt rīcības plānu, lai īstenotu stratēģiju, formulētu uzdevumus un noteiktu termiņus;
- 7) noteikt pārvaldības prasības, tostarp uzraudzības un novērtēšanas, kā arī atbildīgās struktūras.

8. Teritoriālās pieejas

Reģioni un tajos esošās teritorijas atšķiras ekonomiskā, sociālā un vides stāvokļa ziņā. Reģioni atšķiras arī pastāvošo problēmu un vietējā attīstības potenciāla ziņā, tādēļ pārkārtošanās tos ietekmēs dažādi un tiem patstāvīgi vajadzēs ieviest atšķirīgus atbalsta pasākumus.

Vadošajām iestādēm ir jāveic pārkārtošanās pārvaldība reģionālajā un vietējā līmenī, taču tajā pašā laikā jānodrošina pietiekama elastība, lai ņemtu vērā vietējos un reģionālos apstākļus. Integrētas teritoriālās stratēģijas ir īpaši svarīgas, lai nodrošinātu pārkārtošanos uz ilgtspēju vietējā līmenī, jo tajās paredzēta stratēģiska un līdzdalības pieeja, ir noteikti integrēti pasākumi un tās balstās uz vietējo informāciju un iespējām.

Pilsētās, funkcionālos pilsētu un lauku reģionos, kā arī lauku reģionos un jo sevišķi ogļu reģionos ir nepieciešama īpaša pieeja, kuras gadījumā var izmantot kohēzijas politiku.

Pilsētu reģionos ir koncentrēti iedzīvotāji un saimnieciskā darbība. Tos arī salīdzinoši vairāk ir skārusi globalizācijas labvēlīgā ietekme, piemēram, augsti kvalificētu darbinieku imigrācija, lai gan tās var neiegūt priekšrocības, ja nespēj izmantot globālo tendenci sniegtās iespējas. Ieguvējas arvien daudzpolārākā pasaulē lielākoties ir pilsētas, taču ne visas. Tajā pašā laikā pilsētās ir koncentrēta nelabvēlīga ietekme uz vidi (tostarp sastrēgumi, piesārņojums un augsts dabas resursu izmantošanas līmenis), kas nodrošina spēcīgu pamatojumu pārkārtošanai uz ilgtspēju. Tas ir iemesls, kādēļ pilsētas bieži vien ir pētītas šīs jomas ietvaros un kādēļ ir pieejamas vairākas rokasgrāmatas un norāžu dokumenti, kas attiecas uz pilsētu pārkārtošanu uz ilgtspēju. Jo īpaši jaunais kohēzijas politikas instruments – Eiropas pilsētiniiciatīva – būs nozīmīgs rīks, kas palīdzēs pārkārtoties uz ilgtspēju, jo tas ir vērst uz pilsētvides inovācijām un eksperimentēšanu, kā arī spēju un zināšanu veidošanu un apmaiņu labāku pilsētvides rīcībpolitiku izstrādei.

Lauku reģioni bieži vien saskaras ar vairākām problēmām: iedzīvotāju novecošanu (un dažreiz arī skaita samazināšanos), sliktākiem ekonomiskajiem rādītājiem, mazāku cilvēkresursu līmeni, sliktāku piekļuvi noteiktiem tirgiem vai pakalpojumiem un augstākiem nabadzības rādītājiem. Koronavīrusa pandēmija rada atšķirīgu ietekmi uz lauksaimniekiem, uzņēmumiem un kopienām lauku reģionos. Tomēr lauku reģioni var noteikt īpašu un tiem raksturīgu pārkārtošanās plānu, kas balstās uz vietējām priekšrocībām, piemēram, augstāku bioekonomikas sektoru un ekosistēmas pakalpojumu īpatsvaru. Turklāt, ņemot vērā personiskās saiknes, lauku reģionos ir ievērojams potenciāls realizēt dažas līdzdalīgās un kopienā balstītās pieejas. Tas var palīdzēt nodrošināt, ka pārkārtošanās netiek uztverta kā process, kas lauku reģioniem uzspiests no ārpuses, bet tiek balstīts uz vietējām iniciatīvām un uz konkrētiem apgabaliem orientētām koncepcijām un iespējām.

Tādēļ tādos pārkārtošanās gadījumos, kuros jāpievērš uzmanība funkcionālajiem reģioniem, jāņem vērā lauku un pilsētas reģionu mijiedarbība, jo lauku un pilsētu reģioni ir ekonomiski, sociāli un vidiski savstarpēji saistītas teritorijas. No vienas puses, lauku reģioni bieži vien saskaras ar urbānā pieprasījuma negatīvajām eksternalitātēm, kas ir ārpus viņu kontroles. No otras puses, lauku reģioni ir nepieciešami pilsētu reģionu darbībai. Pilsētu reģioniem ir vajadzīgi lauku reģioni, lai nodrošinātu ekosistēmas pakalpojumu pieprasījumu, piemēram, pārtiku, ūdeni, energoapgādi, izejvielas u. tml.

Īpašas teritorijas, piemēram, **ogļu reģioni**, atrodas pārkārtošanās uz klimatneitrālu ekonomiku ES priekšpostenī, jo šos reģionus kā pirmos skars pārkārtošanās izraisītās iespējamās negatīvās sociālās un ekonomiskās sekas, tostarp iespējamais darbvietu zudums ar ogļu ieguvu saistītajās darbībās un lejasposma nozarēs. Ogļu izmantošanas izbeigšana plānotā veidā vai pieaugošo oglekļa cenu dēļ kļūst par pirmo plaša mēroga pārbaudi pakāpeniskas darbības atcelšanas dimensijā pārkārtošanās uz ilgtspēju ietvaros Eiropā. Problēma ņemt vērā dažādās intereses tādas pārkārtošanās kontekstā, kas tiek veikta ogļu reģionos, un panākt, ka ieinteresētās personas pārmaiņas atbalsta vai vismaz neiestājas pret

tām, kalpos par atsauces punktu vēlākām darbības izbeigšanām, ko prasīs pārkārtošanās uz ilgtspēju. Ogļu ieguves izbeigšana ir gan nacionāla līmeņa problēma, kas saistīta ar dekarbonizāciju, enerģētisko drošību un enerģijas cenām, gan reģionāla līmeņa problēma, kas saistīta ar nodarbinātību, iztiku un ekonomikas restrukturizāciju. ES ir atzinusi šīs problēmas nozīmīgumu un atbalsta pārkārtošanos, izmantojot platformu pārejas periodā esošu ogļu ieguves reģionu un oglekļietilpīgu reģionu jautājumos un plašāk – izmantojot TPF.

Sadarbībai var būt ievērojama loma pārkārtošanās uz ilgtspēju atbalstam, ļaujot kopīgi risināt daudzas problēmas un kopīgi izmantot pieejamās iespējas. *Interreg* (Eiropas teritoriālā sadarbība) un ES makroreģionālās stratēģijas, kas ir Kohēzijas politikas neatņemama sastāvdaļa, nodrošina satvaru kopīgu pasākumu un rīcībpolitikas apmaiņas īstenošanai starp nacionālā, reģionālā un vietējā līmeņa aktoriem no dažādām dalībvalstīm, kā arī kaimiņvalstīm.

9. Ilgtspējas integrēšana programmās un projektos

Šā metodiskā līdzekļa noslēdzošā dimensija attiecas uz kohēzijas politikas investīciju vidisko apsvērumu horizontālo integrāciju, ieskaitot tos, kuri nebija minēti iepriekšējās nodaļās. Lai palīdzētu efektīvāk pārkārtoties uz ilgtspēju, visos kohēzijas politikas īstenošanas posmos un līmeņos, programmās un projektos jāņem vērā apsvērumi, kas saistīti ar klimata pārmaiņām, resursu izmantošanu un bioloģisko daudzveidību.

Šāda "iekļaušana" atbilst ilgtspējīgas attīstības principam, kas ir ES līgumu pamatmērķis, kurš jau ir pausts 2014.–2020. gada kohēzijas politikā, kā arī Eiropas zaļajā kursā minētajam principam "nekaitēt".

Svarīgi instrumenti kohēzijas politikas vidiskā snieguma uzlabošanā cita starpā ir finansējuma piešķiršana un ar klimatu saistīto izdevumu apsekošana, infrastruktūras klimatdrošināšana, projektu atlases un izslēgšanas kritēriji, iznākumu un rezultātu vides jomā pārraudzība, kā arī partnerība un tehniskā palīdzība.

Vadošās iestādes var pārsniegt regulatīvās prasības un noteikt vērienīgākus mērķus attiecībā uz ilgtspējas iekļaušanu. Tas var sekmēt izvairīšanos no nelabvēlīgas ietekmes arī attiecībā uz investīcijām, kuras nav galvenokārt vērstas uz inovācijām, ilgtspējīgu alternatīvu pakāpenisku ieviešanu vai rekonfigurāciju, kas tika aprakstītas šā metodiskā līdzekļa iepriekšējās daļās.

Labas prakses principi

Videi un klimatam paredzētā finansējuma palielināšana:

- tematisko koncentrācijas mērķrādītāju ievērošana un pārsniegšana,
- paredzēto PO2 mērķrādītāju ievērošana un pārsniegšana,
- zaļā publiskā iepirkuma izmantošana.

Finansējuma nelabvēlīgās vidiskās ietekmes ierobežošana:

- programmu stratēģiskais vides novērtējums,
- visu tādu projektu ietekmes uz vidi novērtējums, kuri var radīt nelabvēlīgu ietekmi,
- vides hierarhiju ievērošana plānošanā un uzaicinājumos piedalīties projektos,
- projektu drošināšana klimata un biodaudzveidības ziņā, izmantojot atlases kritērijus,
- izdevumu ierobežošana un novēršana attiecībā uz videi kaitīgiem risinājumiem, ja ir pieejami alternatīvi risinājumi, izmantojot negatīvos sarakstus investīcijām, kurām nepiešķir finansējumu,
- instrumentu izmantošana, lai novērtētu programmu tiešo ietekmi (piemēram, *NECATER* vai *CO2MPARE*) un kompensētu nelabvēlīgo ietekmi,
- vidisko apsvērumu iekļaušana projektu atlases kritērijos.

Partnerības un iestādes:

- partneru vides aizsardzības jomā, kā arī pārmaiņu veicinātāju, pārmaiņu atbalstītāju un savienotāju iesaistīšana programmu gatavošanā un īstenošanā,
- tehniskās palīdzības sniegšana partneriem vides aizsardzības un sociālajā jomā,
- īpašu iestāžu izveide, lai palīdzētu veikt vides aizsardzības jomā drošu programmas īstenošanu un projektu izstrādi (piemēram, ietekmes uz vidi vai stratēģiskā vides novērtējuma veikšana, projektu atlases kritēriju izstrāde u. tml.).

Ietekmes uz vidi pārraudzība un programmas ieguldījums pārejā uz ilgtspēju:

- vides aizsardzības un klimata (PO2) jomā veikto pasākumu pozitīvās vidiskās ietekmes novērtēšana,
- pasākumu negatīvās vidiskās ietekmes novērtēšana,
- programmas ieguldījuma novērtēšana attiecībā uz pārkārtošanos uz ilgtspēju, izmantojot atbilstīgos rādītājus,
- elastīgu un iteratīvu novērtēšanas plānu izmantošana, nodrošinot, ka atsauksmes tiek ņemtas vērā lēmumu pieņemšanā un adaptīvās pārvaldības īstenošanā.

10. Rezumējot: dažādām izejas pozīcijām pielāgota transformatīva programma

Galvenie principi Eiropas zaļā kursa īstenošanai nākotnes kohēzijas politikas programmās:

- > izstrādāt ilgtspējīgas nākotnes redzējumu un formulēt plānus,
- > ieviest aktīvas pārvaldības sistēmu, lai veiktu pārkārtošanās pārvaldību,
- > atbalstīt inovāciju ilgtspējīgu risinājumu izstrādei,
- > atbalstīt inovāciju ieviešanu un ilgtspējīgas prakses pakāpenisku atcelšanu,
- > nodrošināt taisnīgu pārkārtošanos, lai pārveide nodrošinātu ieguvumu ikvienam,
- > izmantot īpašas teritoriālās pieejas (piemēram, pilsētas, lauku reģioni, ogļu reģioni),
- > ilgtspēju iekļaut programmās un projektos.

Kā sazināties ar ES

Klātienē

Visā Eiropas Savienībā ir simtiem *Europe Direct* informācijas centru. Sev tuvākā centra adresi varat atrast tīmekļa lapā https://europa.eu/european-union/contact_lv

Pa tālruni vai e-pastu

Europe Direct ir dienests, kas atbild uz jūsu jautājumiem par Eiropas Savienību. Ar šo dienestu varat sazināties šādi:

- pa bezmaksas tālruni: 00 800 6 7 8 9 10 11 (daži operatori par šiem zvaniem var iekasēt maksu);
- pa šādu parasto tālruņa numuru: +32 22999696;
- pa e-pastu, izmantojot šo tīmekļa lapu: https://europa.eu/european-union/contact_lv

Kā atrast informāciju par ES

Internetā

Informācija par Eiropas Savienību visās oficiālajās ES valodās ir pieejama portālā *Europa*: https://europa.eu/european-union/index_lv

ES publikācijas

ES bezmaksas un maksas publikācijas varat lejupielādēt vai pasūtīt šeit: <https://op.europa.eu/lv/publications>. Vairākus bezmaksas publikāciju eksemplārus varat saņemt, sazinoties ar *Europe Direct* vai tuvāko informācijas centru (sk. https://europa.eu/european-union/contact_lv).

ES tiesību akti un ar tiem saistītie dokumenti

Ar visu ES juridisko informāciju, arī kopš 1952. gada pieņemtajiem ES tiesību aktiem visās oficiālajās valodās, varat iepazīties vietnē *EUR-Lex*: <http://eur-lex.europa.eu>

ES atklātie dati

ES atklāto datu portāls (<http://data.europa.eu/euodp/lv>) dod piekļuvi ES datu kopām. Datus var lejupielādēt un bez maksas izmantot kā komerciāliem, tā nekomerciāliem mērķiem.

Eiropas Savienības
Publikāciju birojs